

С. В. Севастьянов,
слухач ХарРІ НАДУ

ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ АГРОПРОМИСЛОВОЮ ГАЛУЗЗЮ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Визначено необхідність застосування кластерного підходу до управління агропромисловим сектором на регіональному рівні. Проаналізовано переваги застосування кластерного підходу в сфері державного управління агропромисловим комплексом на регіональному рівні.

Ключові слова: кластер, кластерний підхід, агропромислова галузь, державне управління, регіональний рівень.

Сучасні умови господарювання та новітні тенденції й підходи у сфері державного управління розвитком регіонів і регулюванням економічних процесів обумовлюють необхідність використання більш ефективних та інноваційних методів управління економічними процесами на регіональному рівні із застосуванням кластерного підходу. Кластер, як форма кооперації виробництв на певній території із застосуванням інноваційних технологій та поєднаних процесом створення єдиного кінцевого продукту, вже давно отримав практичне застосування в умовах України. Саме кластери на сьогодні доводять свою здатність як інструмента спрямованого розвитку економіки регіону сприяти посиленню її конкурентоспроможності, побудові чи реструктуризації регіональних економічних підсистем, розв'язання територіальних соціальних проблем тощо. Сучасні тенденції розвитку теорії регіональної політики обґрунтовують віднесення кластерного підходу до "м'яких" регуляторних засобів впливу на об'єкти економіки. Особливу актуальність використання кластерного підходу у сфері державного управління отримує з огляду на стан розвитку агропромислового комплексу в Україні, оскільки, на нашу думку, застосування кластерного підходу в агропромисловій галузі надасть змогу значно підвищити ефективність цієї галузі.

Теоретичні, методичні й практичні питання використання кластерного підходу до розвитку галузей народного господарства активно досліджувались як вітчизняними вченими (О. Амоша, І. Бакушевіч, Н. Внукова, М. Войнаренко, В. Горник, В. Золотарьов, Д. Карамішев, Л. Козак, М. Латинін, В. Новицький), так і зарубіжними науковцями (М. Бест, Є. Дахман, Є. Лімер, А. Леш, М. Лендєл, М. Портер, С. Розенфельд, П. Роувинен, Д. Сольє, І. Толенадо, Е. Дж. Фезер, В. Фельдман, М. Енрайт та ін.).

Метою статті є обґрунтування доцільності застосування кластерного підходу у сфері державного управління агропромисловою галуззю на регіональному рівні.

На нашу думку, інноваційна модель є єдиною перспективною моделлю розвитку економіки України. Особливо це стосується агропромислового комплексу, який потребує найшвидшого реформування, оскільки останнім часом агровиробники почали втрачати зацікавленість у підвищенні рівня конкурентоспроможності власних господарств через відсутність прозорого механізму функціонування цієї галузі. Мова йде перш за все про діяльність зернотрейдерів, яка ставить під загрозу конкурентоспроможність всієї агропромислової галузі України.

Кластерні ініціативи складають новий вектор якості економічного зростання, в першу чергу у регіонах з високою концентрацією виробничих та обробних підприємств. Справа в тому, що саме в межах кластерів найбільш ефективно вирішуються питання, пов'язані з забезпеченням конкурентоспроможних підприємств.

Загальновідоме визначення «кластеру» було наведено класиком кластерного підходу М. Портером: «Кластер – це група географічно сусідніх взаємозалежних компаній і пов'язаних з ними організацій, які діють у певній сфері й характеризуються спільною діяльністю та взаємно доповнюють одна одну» [5]. На сьогоднішній день існує багато інтерпретацій кластерів, що обумовлено різними сферами застосування кластерного підходу. Що

стосується державного управління розвитком галузей народного господарства, то останнім часом найбільшого вжитку набуло визначення промислового кластеру, яке надав С. Соколенко: «Промисловий кластер – це група виробничих підприємств та невиробничих організацій, пов’язаних однією стратегічною метою та для яких членство в кластері є важливим засобом посилення індивідуальної конкурентоспроможності».

Кластерний підхід суттєво змінює зміст державної регіональної політики в сфері управління промисловістю та сільським господарством: зусилля органів влади спрямовуються не на підтримку окремих підприємств та галузей, а на розвиток системи взаємовідносин між суб’єктами економіки та державними інститутами. Такий підхід дає можливість сформувати та реалізувати міжгалузеві та міжрегіональні інвестиційні та інноваційні проекти.

Зауважимо, що чітке усвідомлення цілі у процесі управління кластером посідає принципове місце, оскільки державне управління володіє процесуальним характером, що охоплює процеси цілевизначення, цілепокладання та цілездійснення. Більше того, цілі державного управління повинні бути чіткими, прозорими і досяжними на базі наявних ресурсів [4, с. 31]. Варто зазначити, що за своїм змістом мова йде про державне управління саме економічним об’єктом в умовах сучасної ринкової кон’юнктури, фактичний і дієвий прямий управлінський вплив на який є суттєво обмеженим. У даному ракурсі цілком прийнятною є позиція [1], згідно якої роль державних та регіональних органів влади суттєва тільки на початкових етапах формування кластерів: в оцінці зовнішньоекономічного комплексу регіону, у виборі найбільш перспективних кластерів і їх формуванні, й обумовлена врахуванням інтересів регіонального розвитку, що не є пріоритетними для бізнесу. В подальшому роль влади скорочується (й зводиться до їх підтримки) та вступають в силу закони ринкової економіки, що стимулюють розвиток найбільш вигідних економічних формувань [3].

Таким чином, в основу кластерної політики, яка реалізується державою на рівні конкретного регіону, покладені сфери діяльності, що складають основу перспективної спеціалізації економіки регіону та мають високий потенціал росту та конкурентоспроможності.

Саме кластерні моделі в умовах, з одного боку, глобалізації і бурхливого розвитку новітніх технологій, а з іншого – подолання наслідків світової фінансової кризи, дозволяють ефективніше використовувати наявні можливості агропромислової галузі для прискорення її розвитку та відновлення її здатності випускати конкурентоспроможну продукцію.

З огляду на це головними перевагами впровадження кластерного підходу у сфері державного управління агропромислової галузі можна вважати:

- послаблення впливу трейдерів на розвиток ринків збуту продукції;
- поява можливості отримання ефекту від зростання масштабів виробництва, спеціалізації та синергії. За умови дії цих трьох ефектів є вірогідність суттєвого підвищення ефективності функціонування аграрного сектора;
- держава отримує можливість ефективного впливу на розвиток економіки через взаємодію з кластерними новоутвореннями шляхом створення загального конкурентного середовища у зазначеному секторі виробництва;
- виникнення більш широких можливостей для диверсифікації агровиробництва;
- поява можливостей створення умови для покращання ситуації інноваційної складової кадрової структури не тільки кластерів, але і всього виробництва на регіональному рівні, впроваджуючи відповідні механізми підготовки певних категорій працівників;
- поліпшення умов розробки необхідних інструментів скорочення витрат на виробництво.

Зважаючи на це можемо стверджувати, що на сьогодні найбільш ефективною організаційною формою розвитку конкурентоспроможної агропромислової галузі є об'єднання виробників та переробників в регіональні промислові кластери, де створюватимуться найсприятливіші умови для співпраці, залучення цільових інвестицій та ефективного обміну досвідом.

Віднесенню об'єктів кластерного підходу до регіонального рівня суб'єктів регіональної політики сприяє надзвичайно поширена галузева інтерпретація кластерних систем вітчизняними та російськими вченими. Саме у даному аспекті діяльність та підтримка кластеру може бути легко координована із програмами регіонального розвитку. Галузева інтерпретація кластерних утворень дозволяє ефективно узгоджувати управління кластером із загальнодержавним рівнем суб'єктів регіональної політики. Окрім того, дана особливість дозволяє класифікувати кластери та аналізувати типові галузеві характеристики, особливості, прояви синергетичних ефектів. Хоча варто визнати очевидну суттєву обмеженість галузевого підходу при описі та управлінні регіональними промисловими кластерами.

Окрім того, враховуючи системний підхід та, у його аспекті, роль впливу влади на кластер опосередковано, через зовнішнє середовище цілком оптимальною є форма приналежності кластерного об'єкта до регіонального рівня. Самий такий рівень дозволяє ефективно та диференційовано керувати середовищем як основним чинником впливу на кластерну систему та адекватно оцінювати стан її розвитку [3].

Отже, вважаємо за необхідне створення та розвиток регіональних агропромислових кластерів, які формуються за участі органів державного управління з числа агропромислових підприємств, інноваційної інфраструктури, освітянських та галузевих наукових закладів, фінансових установ тощо, поточна діяльність яких підпорядкована єдиній меті – створенню конкурентоспроможної продукції (товару). Такі регіональні кластери є найбільш сприятливим результатом розвитку та становлення

регіональних інноваційних структур, як елементів національної інноваційної системи. Розглянувши все це через призму конкретного регіону, з урахуваннями його сильних та слабких сторін та зважаючи на специфіку кластеру, на виході отримуємо дуже потужну модель функціонування цілої галузі на регіональному рівні. Така модель сприятиме не лише розвитку конкретної території, а й підвищенню конкурентоспроможності цілого сектору економіки.

Формування регіональних промислових кластерів має відбуватися з ініціативи як приватного сектору, так і держави. Крім того, участь держави у процесі розвитку кластеру необхідно розглядати як передумову створення дійового організаційно-економічного механізму управління, здатного забезпечити взаємозв'язок державних, регіональних інтересів та інтересів окремих суб'єктів господарювання. На нашу думку, застосування сучасного механізму державної промислової політики, заснованого на постулатах кластерного підходу надасть змогу державі створити умови для ефективного функціонування агропромислових агломерацій на рівні регіону та подальшого їх розвитку й інтеграції в конкурентоспроможний кластер.

Зауважимо, що кластеризація виробників та переробників продукції агропромислового комплексу дає можливість посилювати міжфірмові потоки ідей та інформації. Такі потоки, як правило, здійснюються формально і неформально шляхом обміну ідеями між партнерськими фірмами при виконанні спільної роботи, в рамках контактів із спільними постачальниками, через соціальні міжфірмові зв'язки, які згодом можуть бути втілені в інноваційні проекти, реалізація яких підвищуватиме конкурентоспроможність агропромислового комплексу конкретного регіону [7, с. 191].

Ще одним аргументом на користь впровадження кластерної моделі у сфері державного управління агропромисловим сектором на регіональному рівні може стати той факт, що механізм кластерної співпраці значно скорочує трансакційні витрати учасників. За рахунок цього стають можливими

масштабні підприємницькі проекти та участь у них членів кластера на засадах співфінансування, що, у свою чергу, посилюватиме інформаційні можливості підприємств регіону та сприятиме залученню інвестицій. Кінцевим результатом цього процесу буде наповнення споживчого ринку якісною та конкурентоспроможною продукцією.

Окрім вирішення державою управлінських завдань в агропромисловому секторі, дослідження проблем розвитку кластеризації можуть дозволити побудувати більш ефективні вертикально інтегровані моделі підприємницької діяльності на основі промислової кооперації різних за масштабами та формами власності підприємств, більш деталізовано вибудувати кластер або інноваційну мережу [2, с. 140].

У такий спосіб державою може бути вирішено проблему доступу до інвестицій підприємствам агропромислового комплексу. Це, у свою чергу, дасть змогу забезпечити розробку та впровадження інноваційних проектів, спрямованих на оновлення виробничих потужностей агровиробників.

Таким чином, застосування кластерного підходу у сфері державного управління агропромисловим сектором на регіональному рівні дозволить не лише підвищити рівень конкурентоспроможності цього сектора, а й сприятиме встановленню більш прозорого механізму співпраці всіх його ключових суб'єктів. Крім того, розглядаючи інвестиційну привабливість регіонів, можемо стверджувати, що саме завдяки створенню агропромислових кластерів, підприємства, які працюють в цій галузі, стануть потенційно привабливими для вітчизняних та іноземних інвесторів, оскільки кластеризація регіонів сприятиме розвитку спеціалізації, покращенню якості виробництва, залученню резервів, зменшенню витрат виробництва та максимізації загального економічного ефекту. У сучасних умовах України, особливо зважаючи на стан та перспективу розвитку агропромисловості, вбачається доцільним сприяти розвитку відповідних кластерів на загальнодержавному та регіональному рівнях, що має бути виражено шляхом кооперації діяльності органів державної влади та

місцевого самоврядування, яка забезпечить ефективний розподіл управлінського впливу та фінансування, створення умов кластеризації агропромислового сектора на регіональному рівні [6, с. 12].

Надалі вважається доцільним сконцентрувати зусилля з пошуку інституціональної форми, в якій може бути виражений агропромисловий регіональний кластер, та розробки ефективних механізмів державного управління у сфері кластеризації агропромислового комплексу на регіональному рівні.

Список використаних джерел

1. *Блудова С. Н.* Региональные кластеры как способ управления внешнеэкономическим комплексом региона / С. Н. Блудова // Вестник СевКавГТУ, серия „Экономика”. – 2004. – № 2 (13). – С. 142–148.
2. *Галенко І. В.* Захист внутрішнього ринку як одна з передумов інноваційного розвитку / І. В. Галенко, О. П. Казьміна // Наука та наукознавство. – 2007. – № 4. Додаток. Матеріали VII щорічної конференції з наукознавства та історії науки (Добровські читання) 5 – 14 березня 2007 р. – К. : Фенікс. – 2008. – С. 140–149.
3. *Королюк Ю. Г.* Кластерний підхід як складова регіонального управління / Ю. Г. Королюк // Державне управління: удосконалення та розвиток [Електронний ресурс] : електрон. наук. фах. вид. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=110>
4. *Мельник А. Ф.* Державне управління : [підручник] / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Расіна ; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання, 2009. – 582 с.
5. *Портер М.* Конкуренция / М. Портер ; [пер. с англ.]. – М. : ИД „Вильямс”, 2000. – 496 с.
6. Посібник з кластерного розвитку / Послуги з підтримки МСП в пріоритетних регіонах EuropeAid/121495/C/SV/UA. – К., 2006. – 38 с.
7. *Соколенко С. І.* Кластери в глобальній економіці / С. І. Соколенко. – К. : Логос, 2004. – 848 с.
8. *Степанова Э. В.* Структура взаимосвязей в кластере / Э. В. Степанова [Електронний ресурс]: – Режим доступа : kgau.ru/img/konferenc/65.doc

Sevastyanov S. V. Application substantiation of cluster approach in the state administration agroindustrial branch at regional level.

Necessity of application of the cluster approach in management of agroindustrial sector at regional level is defined. Advantages of clusterization of agroindustrial sector are analysed.

Key words: cluster, cluster approach, agroindustrial branch, state administration, regional level.

Севастьянов С. В. Обоснование применения кластерного подхода в сфере государственного управления агропромышленной отраслью на региональном уровне.

Определена необходимость применения кластерного подхода в управлении агропромышленным сектором на региональном уровне. Проанализированы преимущества применения кластерного подхода в сфере государственного управления агропромышленным комплексом на региональном уровне.

Ключевые слова: кластер, кластерный подход, агропромышленная отрасль, государственное управление, региональный уровень.